

جمهوری تاجیکستان

بیان آماری

دکتر لقمان بایمت‌اف*

ترجمه کیوان لؤلؤئی

مقدمه:

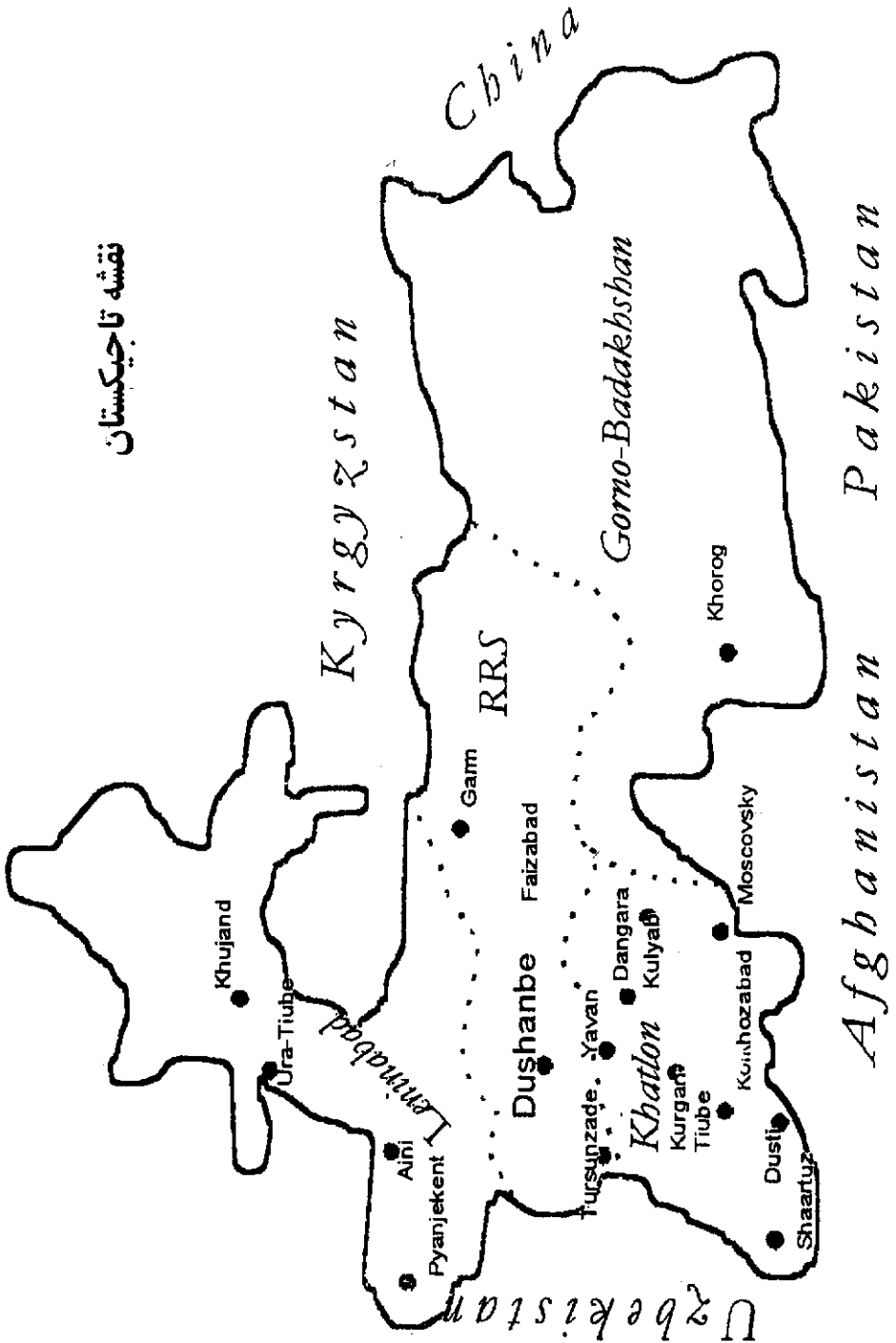
بدون تردید تمامی تغییر و تحولاتی که با سرعت شگفت در جهان امروز شاهد آن می‌باشیم ناشی از پژوهشها و تحقیقاتی است که متخصصان علم و فن انجام می‌دهند. از طرف دیگر، هر یافته‌ای که از تحقیق و پژوهش منتج می‌شود، بدون بهره‌گیری از روشهای آماری و شاخصهای این علم ارزشی نداشته و قابل تعمیم و استناد نیست.

آری دانش آماری، ارتباطات متقابل ابعاد مقداری پدیده‌های اجتماعی را در ارتباط با تغییرات کمی و کیفی آنها مورد توجه قرار می‌دهد. به عبارتی، نقش اساسی این دانش تعیین ابعاد مقداری نیروهای تولیدکننده، مناسبات مربوطه، فرهنگ و تمدن و حوادث مختلف اجتماعی می‌باشد و لذا، اطلاعاتی که از طریق دانش آماری حاصل می‌شود، بی‌شک بخش مهمی از پایه‌های بنیادی تمام علوم انسانی و اجتماعی را تشکیل می‌دهد و

هم اکنون نیز با تحولات شگرف و پیچیده اجتماعی، بدون در نظر گرفتن این دانش، پیشرفت و رونق، نه تنها در زمینه علوم انسانی، بلکه در کل عرصه‌های اجتماعی ناممکن می‌شود و در حقیقت شاهدیم که بدون آمارگیری هیچ‌یک از مسائل جامعه به طور صحیح و علمی ارزیابی و حل و فصل نخواهد شد. زیرا امروزه نیاز علم به دانش آماری پیوسته و دائمی شده است. در حال حاضر، آمارگیری و تکمیل اصول تحقیقی آن برای کشورها و جوامع در حال توسعه بسیار ضروری است. در این میان از انواع مختلف آمارگیری، آمارهای حیاتی (آمارگیری دموگرافی) نقش، اهمیت و جایگاه خاصی در میان کشورهای جهان داشته و ثبت رویدادهای حیاتی اعم از: تعداد جمعیت، ترکیب جمعیت، جنسیت، وضع خانوادگی، شغل، درجه معلومات و حرکات طبیعی جمعیت (تولد، مرگ، بیماری، طول حیات و...) کاربردهای اجتماعی - اقتصادی عدیده‌ای پیدا کرده و ابعاد استفاده از آمارهای حیاتی در افزایش دقت پیش‌بینیهای جمعیتی و تأثیر تحولات آن بر منابع کشورها از نکات قابل توجه در مباحث جمعیت، توسعه و آثار متقابل آن می‌باشد.

در این مقاله، به اختصار خصوصیات و ویژگیهای جمعیتی تاجیکستان مورد بحث و ارزیابی قرار می‌گیرد.

نقشه تاجیکستان

۱- موقعیت جغرافیایی:

جمهوری تاجیکستان با ۱۴۳۱۰۰ کیلومتر مربع مساحت «منطقه خودمختار بدخشان را نیز شامل می‌شود و ۵۹۹۵۴۶۹ نفر جمعیت (مربوط به مرداد ماه ۱۳۷۳ ه.ش/ ۱۹۹۴ م.)» یکی از پنج جمهوری آسیای مرکزی می‌باشد. پایتخت آن شهر دوشنبه است. کشوری است کوهستانی در جنوب شرقی آسیای مرکزی و همسایگان‌اش عبارتند از: در شمال، قرقیزستان و ازبکستان - در غرب، ازبکستان در شرق، چین و در جنوب، افغانستان. مرز مشترک تاجیکستان با قرقیزستان ۸۷۰ کیلومتر، با ازبکستان ۱۱۶۱ کیلومتر، با چین ۴۱۴ کیلومتر و با افغانستان ۱۲۰۶ کیلومتر می‌باشد. کشور تاجیکستان در میان دو رشته کوه «تین‌شان» - که تا چین ادامه پیدا می‌کند - و «پامیر» - که تا افغانستان ادامه دارد - واقع شده است. تاجیکستان دارای چهار استان یا ولایت به نام‌های: خجند، کولاب، غرقان تپه و ولایت خودمختار بدخشان کوهی و ۴۴ ناحیه دیگر است. ایالت خود مختار بدخشان در شرق تاجیکستان در ارتفاعات پامیر واقع شده است و مساحت آن ۶۴۰۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد و ۴۴ درصد خاک تاجیکستان را در برمی‌گیرد و مرکز آن شهر خاروغ است. دره حاصلخیز تاجیکستان، فرغانه در شمال و دره و خش در جنوب غربی آن واقع هستند.

۲- عوارض طبیعی:

تاجیکستان کشوری ژ کوهستانی و زلزله‌خیز است. ۹۳ درصد آن را کوه‌های مرتفع پوشانده است. نیمی از این سرزمین ۳۰۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. به علت کوهستانی بودن آب و هوای آن در ارتفاعات و مناطق پست متفاوت می‌باشد. زمستانها کوتاه و سرد و تابستانها گرم و مرطوب هستند. درجه حرارت متوسط در مناطق پست شمال مانند خجند در زمستان ۹ درجه سانتیگراد و در تابستان ۲۷/۴ درجه سانتیگراد می‌باشد. در مناطق پست جنوب تفاوت درجه حرارت بیشتر است. میزان بارندگی دره‌ها بسیار کم است (۱۵۰ تا ۲۵۰ میلیمتر در سال). در مناطق کوهستانی درجه برودت در جاهائی به ۴۵- تا ۶۰- درجه سانتیگراد می‌رسد. مثلاً، در «مرغاب» در کوه‌های جنوب

شرقی ایالت بدخشان درجه برودت متوسط در دی ماه به ۱۹/۶- درجه سانتیگراد می‌رسد. میزان بارندگی سالیانه در مناطق مرتفع ۶۰ تا ۸۰ میلیمتر در سال است. برف و یخبندان چند ماهی از سال قسمتهائی از کشور را غیرقابل دسترس می‌کند.

۳- مهاجرت:

مهاجرت نقش بسیار کوچکی در رشد جمعیت در آسیای مرکزی به طور اعم و تاجیکستان به طور اخص بازی می‌کند. مهاجرت از خارج به تاجیکستان همیشه کم بوده و در حال حاضر وجود ندارد. مهاجرت بیشتر از تاجیکستان به کشورهای دیگر بوده و بیشتر افرادی که از تاجیکستان مهاجرت کرده‌اند به جمهوری‌های مجاور رفته‌اند.

برای توجیه این مهاجرتها دلایل متعددی آورده‌اند: بیم از دست دادن تابعیت روسی و یا فرار از جنگ و ناامنیهای داخلی و امید به آینده اقتصادی روشنتر در روسیه اروپائی. با توجه به اینکه، روسهای مقیم تاجیکستان دارای تحصیلات عالی بوده و در صنایع مختلف و پستهای حساس اقتصادی مشغول به کار بوده‌اند، در صورت مهاجرت آنها این جمهوری دچار مشکل خواهد شد. البته مهاجرت روسها به روسیه نیز برای آن کشور مشکل و مسأله‌ساز است.

مهاجرت از جمهوری تاجیکستان بخصوص در سالهای جنگ داخلی (۱۹۹۲-۱۹۹۷) وسعت یافت. (ر.ک جدول شماره ۱)

تعداد کل مهاجران در سالهای جنگ و بازگشت آنها (تا سال ۱۹۹۷ م)

	تعداد کل	بازگشت‌کنندگان	ترک‌کنندگان
	۶۹۷/۶۵۲	۶۸۰/۸۵۲	۱۶/۸۰۰
به دولتهای مشترک المنافع	۱۹۵/۸۸۲	۹/۱۸۱	۱۸۶/۷۰۲
به افغانستان	۶۰/۰۰۰	۴۰/۹۸۱	۱۹/۰۱۹

(منبع: آژانس آمارگیری دولتی)

۴- جمعیت، ترکیب و پراکندگی آن:

جمعیت تاجیکستان در سال ۱۹۹۱ م، ۵۳۵۷۰۰۰ نفر بوده و در ماه ژنو سال ۱۹۹۷ م به ۵۹۶۹۷۰۰۰ نفر رسیده است. یعنی، نسبت به سال ۱۹۹۵ م، ۱/۶ درصد افزایش داشته است. نرخ رشدی معادل ۲/۹ درصد که بالاترین نرخ رشد در آسیای مرکزی می‌باشد. در سالهای ۱۹۹۲-۳ م بعثت جنگهای داخلی عده زیادی کشته شده‌اند که تعداد آنها را ۲۰ تا ۵۰ هزار نفر تخمین می‌زنند. در مرداد سال ۱۳۷۳ هـ ش جمعیت تاجیکستان را ۵۹۹۵۴۶۹ نفر تخمین زده‌اند و نرخ رشد برای هر ۱۰۰۰ نفر ۳۴۷۹ تولد می‌باشد. پراکندگی جمعیت در هر کیلومتر مربع در سال ۱۹۹۱ م، ۲۶/۴ نفر می‌باشد. ایالت خودمختار بدخشان دارای ۱۷۰۰۰۰ نفر جمعیت برای مساحتی بالغ بر ۶۴۰۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد و پراکندگی آن ۳ نفر در هر کیلومتر مربع است. ۶۷ درصد جمعیت تاجیکستان در روستاها زندگی می‌کنند و تنها ۳۳ درصد آنها شهرنشین هستند. روستاها تماماً در شهرها به سر می‌برند.

درصد افراد در سن کار، بین سالهای ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۷ م در تاجیکستان ۳/۸ درصد رشد داشته است. تاجیکها در سایر جمهوریهای آسیای مرکزی نیز زندگی می‌کنند. درصد تاجیکها نسبت به جمعیت هر یک از جمهوریها در جمهوری تاجیکستان ۵۸/۸ و ازبکستان ۳/۹ و قرقیزستان ۰/۷ می‌باشد. حدود دو میلیون نفر تاجیک در افغانستان و تعدادی نیز در چین و پاکستان سکونت دارند.

۵- شهرهای مهم:

- دوشنبه

در تاجیکستان ۱۸ شهر و ۴۹ شهرک وجود دارد. پایتخت این جمهوری شهر دوشنبه (این شهر بین سالهای ۱۹۲۶ تا ۱۹۶۱ م استالین آباد خوانده می‌شد) است. که در غرب کشور در میان دره‌ای واقع شده است. از نظر تاریخی سابقه نام دوشنبه به سبب تشکیل «دوشنبه بازار» در قدیم در این محل بوده. جمعیت آن در سال ۱۹۹۰ م، ۶۰۲۰۰۰ نفر بوده است. شهر دوشنبه در وادی حصار و در ارتفاع ۷۵۰ تا ۹۳۰ متر از سطح دریا

واقع شده و به ۴ ناحیه راه آهن، مرکزی، اکتبر و فرونزه تقسیم می شود و مساحت آن ۱۲۵ کیلومتر مربع است.

- خجند

دومین شهر تاجیکستان از لحاظ جمعیت، شهر خجند (نخین آباد سابق) در شمال این کشور می باشد که نزدیک ناحیه فرغانه قرار گرفته است. این شهر از شهرهای باستانی ماورالنهر به شمار می آید. جمعیتش از بیش از ۱۶۳۰۰۰ نفر است.

مراکز مهم منطقه ای، شهرهای قورغان تپه و کولاب در جنوب دوشنبه و خاروق در مرز غربی ایالت بدخشان با افغانستان هستند. شهرهای کان بادام، اسفره، اوراتپه، پنجکنت، غفوراف، ترسون زارد، حصار، نارک و... از شهرهای دومین درجه جمهوری تاجیکستان محسوب می شوند.

۶- رشد جمعیت:

در سال ۱۹۹۴ م نرخ تولد به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، ۴۴/۷۹ تولد می باشد و نرخ مرگومیر در همان سال ۶/۷۱ نفر به ازای هر ۱۰۰۰ نفر بوده. تاجیکستان بالاترین نرخ رشد جمعیت را در شوروی سابق داشت. درصد رشد جمعیت روستائی در مناطق مختلف تاجیکستان در نمودار ذیل (ش ۲) نشان داده شده است.

جدول شماره (۲) درصد رشد جمعیت روستائی مناطق مختلف

۱۹۷۹-۸۷	۱۹۷۰-۹	۱۹۵۹-۷۰	
۲/۲	۲/۶	۲/۵	ایالت بدخشان
۳/۳	۳/۵	۱/۹	کولاب
۳/۴	۴/۲	۳	قرغان تپه
۳/۱	۲/۹	۳	خجند (نخین آباد)

جدول شماره (۳) مقایسه رشد جمعیت شهری و روستائی

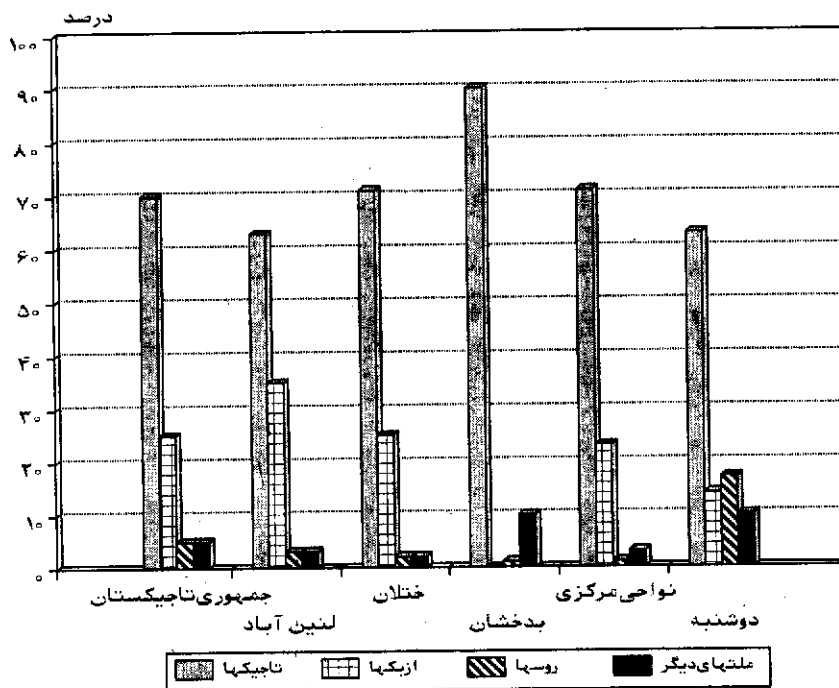
درصد رشد ۱۹۷۹-۸۷	جمعیت روستائی	درصد رشد ۱۹۷۹-۸۷	جمعیت شهری
۳/۳۰	۲۴۷۶	۲/۴۰	۱۳۲۵۱۹۷۹
	۳۲۰۴		۱۶۰۳۱۹۸۷

جدول شماره ۴ رشد جمعیت در سال ۱۹۹۶ (در هزار)

دوشنبه	نواحی مرکزی	بدخشان	ولایت ختلان	ولایت خجند (لنین آباد)	رشد کلی	رشد
۶/۵	۲۶/۸	۳/۰	۴۶/۱	۴۹/۱	۱۳۱/۵	۲/۲
۳/۹	۴/۹	۱/۰	۱۰/۹	۱۱/۰	۳۱/۴	۰/۵
۲/۶	۲۱/۹	۲/۰	۳۵/۶	۳۸/۱	۹۹/۸	۱/۶
-۴/۳	-۳/۳	۰/۳	-۴/۸	-۱۴/۵	-۲۶/۶	-۰/۵
تولد						
مرگ						
رشد طبیعی						
رشد مهاجرت						

(منبع: آژانس آمارگیری دولتی)

نمودار شماره ۱ ترکیب ملی جمهوری تاجیکستان

بر اثر جنگ داخلی در سال ۱۹۹۵ م، ۴۵۳۹۶ نفر ترک وطن کردند که از میان آنها: روسها ۴۴ درصد، تاجیکها ۱۴/۱ درصد، ازبکها ۱۲/۰ درصد، تاتار و دیگر ملتها ۱۱/۷ درصد و در خود همان سال تنها ۵۴۷۲ نفر آنها به تاجیکستان بازگشتند و ۳۹۹۲۴ نفرشان بازنگشتند.

بعد از جنگ داخلی ترکیب قومی و ملی جمهوری تاجیکستان جداً تغییر یافت (ر. ک نمودار شماره ۶) این نمودار نشان می‌دهد که در جمهوری تاجیکستان هیچ‌وقت مهاجرت ملت‌ها و قوم‌ها اینگونه وسعت نیافته بوده است.

جدول شماره (۵)

شغل در سال ۱۹۹۵		
شغل در مؤسسه‌های دولتی	۸۷۵/۳ هزار نفر	۴۳/۲ درصد
شغل در مؤسسه‌های خصوصی	۶۴۰/۳ هزار نفر	۵۶/۸ درصد
شغل در مؤسسه‌های مختلط	۵۹۰/۹ هزار نفر	۳۱ درصد

(منبع: آژانس آمارگیری دولتی)

جدول شماره ۶ شغل و بیکاری (در هزار)

۱۹۹۶	۱۹۹۵	۱۹۹۴	
۲۸۴۱/۴	۲۸۱۰/۸	۲۷۴۶/۳	بیکاری
۱۸۶۳/۸	۱۸۹۰/۰	۱۸۷۱/۸	شهروندان فعال در اقتصاد
۱۸۱۸/۱	۱۸۵۲/۵	۱۸۴۴/۲	● شغل در اقتصادی ملی
۴۵/۷	۳۷/۵	۲۷/۶	● بیکاری
۹۷۷/۶	۹۲۰/۸	۸۷۴/۵	شهروندان غیرفعال
۲۰۴/۰	۱۹۹/۴	۲۰۴/۰	● دانشجویان
۷۷۵/۶	۷۲۱/۴	۶۷۰/۵	● قشر مختلف

(منبع: آژانس آمارگیری دولتی)

جدول شماره ۷

شغل	جمع	درصد	ولایت لنین‌آباد	ولایت ختلان	ولایت بدخشان کوهی	نواحی‌های مرکزی	شهر دوشنبه
ملت	۱۰۴۳/۳	۱۰۰	۳۵۴/۷	۳۷۱/۳	۳۸/۴	۱۴۷/۸	۱۳۱/۱
اقتصاد							
صنعت	۱۲۰/۲	۱۱/۵	۴۹/۳	۱۹/۹	۱/۳	۲۰/۰	۲۹/۷
کشاورزی	۴۲۴/۸	۴۰/۷	۱۴۶/۶	۲۰۶/۶	۱۴/۸	۵۵/۸	۱/۰
چنگل	۱/۹	۰/۰۲	۸/۴	۱/۳	۰/۱	۰/۴	-
حمل و نقل	۵۲/۴	۵/۰	۱۱/۰	۹/۷	۲/۷	۹/۱	۲۰/۵
ارتباط							
ساختار	۵۱/۸	۵/۰	۱۴/۶	۲۰/۳	۱/۵	۶/۷	۸/۷
تجارت	۴۵/۴	۴/۵	۱۵/۷	۱۵/۳	۱/۱	۴/۷	۸/۶
اطلاعات	۰/۸	۰/۰۱	۰/۲	۰/۱	-	-	۰/۵
زمین‌شناسی	۲/۲	۰/۰۲	۱/۰	-	-	۱/۰	۰/۲
خدمت روزانه	۱۷/۳	۱/۶۶	۵/۷	۵/۰	۰/۳	۱/۱	۵/۲
تندرستی	۷۸/۶	۷/۵	۲۷/۷	۲۳/۶	۳/۵	۱۰/۳	۱۳/۵
معلومات	۱۵۸/۹	۱۵/۲	۵۲/۰	۵۱	۱۰/۰	۲۹/۵	۱۶/۰
فرهنگ	۱۳/۶	۱/۳	۴/۵	۳/۳	۱/۴	۰/۴	۴/۰
علم	۶/۵	۰/۶	۰/۳	۰/۲	۰/۲	۱/۴	۴/۴
اعتبار	۵/۶	۰/۰۵	۱/۸	۲/۰	۰/۳	۰/۹	۰/۶
مدیریت	۲۰/۳	۱/۹	۵/۶	۵/۲	۱/۲	۲/۲	۶/۱
شرکتهای خصوصی	۳۲/۸	۳/۱	۱۸/۴	۲/۶	-	۳/۱	۸/۷

(منبع: آژانس آمارگیری دولتی)

تا اول ماه ژنو سال ۱۹۹۷ م، ۸۲۹ هزار نفر برای دریافت کار مراجعه کرده‌اند و تعداد درخواست‌کنندگان کار در سال ۱۹۹۶ م، ۷۸۴ هزار نفر بودند. یعنی در مدت یک سال تعداد درخواست‌کنندگان ۴۵ هزار نفر افزایش داشته است.

کتابشناسی (مآخذ)

1. *Annual report of the Reproductive Health Centre, 1996*
2. *Academy of Sciences. Survival and SHD, Materials of the seminar. Dushanbe, 1996*
3. *Association "Women scientists of Tajikistan", Periodical NI, 1996*
4. *Banuri T. Sustainable Human Development. From concept to operation: A Guide for the Practitioner. UNDP, NY*
5. *CARE - International in Tajikistan. TVGAP Household Food Security Survey. 1995-1996*
6. *Constitution of the Republic of Tajikistan. Dushanbe, 1995*
7. *Centre for Rehabilitation of Harassed women. Report, 1996*
8. *Frye R, The Heritage of Central Asia, Princeton, USA, 1996*
9. *Gafurov B.G. History of the Tajik nation. Volume I-III Moscow: "Nauka", 1963-65*
10. *Gafurov B.G. Tajiks. Ancient and medieval history, Moscow: "Nauka", 1972*
11. *Global Human Development Report. UNDP, 1996*
12. *Gomart E. Tajikistan Pilot Poverty Alleviation Project. World Bank, 1994*
13. *Imomov A.I. Sovereignty of the nation of the Republic of Tajikistan. State and Law. Dushanbe, 1996 NI (in Tajik)*
14. *Kaufman R. Annual report of the Market Survey. Save the Children, USA, 1996*
15. *Masov R.M. Tajiks: History "Confidential". Dushanbe, 1995*
16. *Materials of Aid Coordination Unit, UNDP -Tajikistan*
17. *Ministry of Environment. State of the environment in the Republic of Tajikistan in 1992-1994, National report. Dushanbe, 1996*
18. *Mahmadov A.N. Tajikistan: Regulation of non - traditional situation with traditional methods. Regulation of conflict and spirit of civil society. Washington - Moscow, 1997*

19. Mahbub ul - Haq. *Reflection on Human Development*. Oxford University Press, N.Y.1995
20. Masov R. *The History of National Catastrophe*. University of Minnessota, 1996
21. *National Program of HIV/AIDS Prophylactics for 1996-1998*
22. Negmatov N.N. *State of Samanids*. Dushanbe "Donish", 1997
23. *New Laws of the Republic of Tajikistan. Issue 5-8*. Dushanbe, 1994-1996
24. *ORA - International. Survey on Internats*. Dushanbe, 1997
25. *Press - Kits of the Global Human Development Report, UNDP, N.Y. 1996, 1997*
26. Rakhmonov E.Sh. *Tajiks in the mirrow of history*. Dushanbe, 1996
27. *Republic of Tajikistan. Laws, Decrees, Resolutions for 1991-1996*
28. *State Statistical Agency. Social and economic situation in the Republic of Tajikistan in 1996*. Dushanbe, 1997
29. *State Statistical Agency. Main indicators of the national economy of the Republic of Tajikistan for 1996 and I quarter of 1997*.
30. *State statistical Agency. Regional Statistical collection of the Republic of Tajikistan for 1991-1995*
31. *Sustainable Human Development. Concepts and priorities. Occasional papers N8, NHDR Office, UNDP, N.Y.*
32. *Tajikistan. A country in transition*. World Bank. 1996
33. *Tajikistan. National Human Development Report, UNDP, 1996*
34. *Wustefeld M. Nutrition Survey. GAA, 1996*
Yakubova Z.Kh. Ecology, clinical pathology of thyroid of children." Women scientists in Tajikistan", 1996